

Wild West på Oslo vest

Frognerbanden i mediernes søkelys

Kari Telste

Frognerbanden var ved påsketider i 1951 i mediernes søkelys. Banden skapte debatt om ungdom, deres fritidsutfoldelse og eventyrlyst, om forholdet østkant–vestkant, om ungdomskriminalitet og kjønn og hva som var et godt hjem. Selv om det for lengst er glemt hva Frognerbanden egentlig stod for, ble det skapt en fortelling som har gjort den myteomspunnet fram til i dag. Som i dagens mediedebatt om gjenger, vold og kriminalitet fikk debatten også den gang form av en moralsk panikk. Frognerbanden kan imidlertid ikke forstås uavhengig av sin historiske kontekst, nemlig etterkrigstidens Norge. Den aktualiserte andre bekymringer, utfordringer og problemer enn dagens gjenger.

I historiske oversikter over ungdom nevnes Frognerbanden som en ungdomsgjeng som kom før ungdomsopprør og ungdomskriminalitet. Den hører på sett og vis hjemme i en idyllisk og uskyldig tid, og settes ofte opp som kontrast mot dagens tøffere og mer voldelige gjenger. Men hva var nå Frognerbanden, og hva drev den med? Var den så uskyldig som vi forestiller oss? Kanskje var det som Jo Vendt skryter av da han og muttern «fløtta» til provinsen:

Men hva med de helvetes snobba i Frognerbanden a? (...) Der var jeg med, ropte jeg. Vi pælma kinaputter inn gjennom vinduene i gamlehjemmet i Bygdø Allé og fanga fløtegutter, sånne som kommer ut av byfitter, og piska dem med nihalede katter mot et tre i Frognerparken, og purken kom og vi fløy og faen heller (Vendt 1976).

Det er ikke fortellingen om Frognerbanden slik ettertida har konstruert den som vil stå i fokus i det følgende, men denne banden og dens aktiviteter som nyhetssak tidlig på femtitallet. Jeg vil se nærmere på hvordan banden ble framstilt i et utvalg aviser, og hvordan deres handlinger ble fortolket i sin samtid. Frognerbanden som nyhetsfenomen og den fortelling avisene spant rundt den, er en fortelling med mange lag. Det er en fortelling som handler om ungdom, om kjønn, om oppvekstmiljø og om mediene selv. Fortellingen om Frognerbanden kan slik sett gi en kulturhistorisk inngang til kulturelle verdier og forestillinger i etterkrigstidens Norge.

Bilbander i nyhetene

Natt til lørdag før påske i 1951 havnet en Mercedes utenfor en fire meter høy mur i Niels Juels gate på Frogner. Det viste seg at bilen som hadde stått parkert i gaten ovenfor, var stjålet. Da politiet kom til stedet, fant de bilen liggende med hjulene i været, men tyvene var forduftet. Politiet satte straks episoden i sammenheng med en rekke biltyverier på vestkanten den siste tiden. Bander av ungdom drev det som sport å «låne» biler, og mang en bil-eier hadde funnet igjen bilen sin langt ute på landet, ramponert og tom for bensin (Aftenposten, aften 17.3.51). Allerede dagen i forveien hadde Dagbladet (16.3.51) rapportert: «Bevæpnet ungdomsbande herjer på Frogner – Femten år gammel pike med pistol. – Gutt stjeler tolv biler på en uke»

Men politiet var på spor etter banden. Mandag morgen kunne avisene melde at den var blitt rullet opp i løpet av helgen. Stor var forbauselsen da det viste seg at den besto av i alt 36 gutter i alderen 12–16 år. De var organisert med dekknavn og nummer, drev med bil- og våpentverier i stor stil, og hadde skaffet seg et stort lager av stjalne pistoler og innbruddsverktøy. Det viste seg at enkelte av guttene også tidligere hadde vært innblandet i biltyverier. En søndagsnatt i november året før hadde et par av dem «kjørt grassat» i Oslos gater etter «reneste wild-west-opskrift» med politiet på hjul (27. og 28.11.50). Det oppsiktsvekkende med opprullingen av Frognerbanden var at medlemmene var så unge, at de kom fra «bra og velsituerte hjem» på Vestkanten (Dagbladet 19.3.51), og ikke minst at «17-års pike var bandeleder sammen med 16-års gutt» (Aftenposten 19.3.51).

Frognerbanden var i medienes søkelys fra midt i mars til slutten av april 1951 før den forsvant fra nyhetsbildet. Nyheten ble etterfulgt av en opphetet debatt om ungdom og ungdomskriminalitet. Avisene ga plass til reportasjer og debattinnlegg hvor pedagoger, vergerådsmedlemmer, psykologer og andre eksperter uttalte seg, foruten bekymrede mødre og ungdommer

som nå var kommet på rett kjøp igjen.¹ Ulike årsaksforklaringer knyttet til ungdommens eventyrlyst og behov for spenning, disiplinen i skolen, oppdragelsen og hjemmets innflytelse, påvirkning av media i form av gangsterfilmer, seriehefter og spenningslitteratur ble kastet fram.

Den store medieoppmerksomheten Frognerbanden fikk, sto ikke nødvendigvis i forhold til hva den faktisk hadde gjort: biler var tyvlånt og ramponert, men våpenlageret var ennå ikke brukt til å utføre det planlagte «store kuppet», og ingen var hittil blitt skutt. Oppmerksomheten kan heller ikke ses som en reaksjon på en allmenn økning i ungdomskriminalitet. Tvert imot viste statistikken at kriminaliteten, som hadde hatt en stigende tendens i årene rett etter krigen, nå hadde stabilisert seg og faktisk gått litt ned de siste par årene (Aftenposten, aften 21.3.51, Arbeiderbladet 9.4.51).² En bilbande var heller ikke noe særsyn i årene etter krigen. Frognerbanden var bare en av utallige andre bilbander. Avisenes klipparkiver viser at politiet gjennom femtiårene hadde hendene fulle med å avsløre og rulle opp guttebander og bilbander som spesialiserte seg på alt fra tyveri av elektrisk utstyr, barbermaskiner og filmapparater til dynamitt, våpen og spesielle bilmerker. Det var heller ikke noe unntak at bandemedlemmene var så unge. De fleste bander besto av gutter i 12–14-årsalderen.

Den debatt og uro Frognerbanden vakte, kan derfor ikke ses som uttrykk for at nettopp denne banden representerte en større fare enn andre bander, men forteller mer om en allmenn bekymring over ungdom, oppvekst og «bandeuvesenet». Når bekymringen ble sentrert rundt nettopp denne banden, kan det likevel ha noe å gjøre med at den snudde om på samtidas forestillinger om bilbander. Det sensasjonelle med Frognerbanden var koblingen bilbander – kriminalitet – gode vestkanthjem – kjønn.

Den medieoppmerksomheten som ble Frognerbanden til del, fikk karakter av «moralsk panikk» der reaksjonen i pressen på ett avvikende fenomen overdriver den fare det faktisk utgjør (Boëthius 1993, Springhall 1998:4–8). Den følger ofte et mønster der pressen er en drivende kraft for å danne en opinion som angriper ungdom og dens utfoldelse. Politi og annen offentlig myndighet følger deretter opp med en overreaksjon. Offentligheten får dermed inntrykk av at det er en krise i den sosiale orden, og at kontrollen med de unge er i ferd med å bryte sammen (Boëthius 1993, Drotner 1999:33–35). Dette igjen gir makthaverne anledning til å iverksette og rettferdiggjøre tvangstiltak overfor ungdom som bryter normer (Wyn og White 1997:18). Tilsynelatende gjentas de samme tema fra en «panikk» til den neste. Frykten for ungdommen og definisjonen av bestemte handlinger og uttrykksformer som farlige, avvikende og utfordrende for samfunnsordenen kan likevel ikke forstås uavhengig av skiftende historiske kontekster (Rose 1999:218–219).

Debatten om Frognerbanden må tolkes med referanse til et større kulturelt rammeverk; dvs. noen selvsagte forutsetninger og verdier som fantes i det samfunnet nyheten ble skapt i, altså etterkrigstidens Norge.

For å få tak i dette rammeverket kan avisenes formidling av nyheten om Frognerbanden leses som fortellinger. I følge den amerikanske språkviteren Michael J. Toolan virker pressens fortellinger inn på lesernes oppfatning av nyhetene, og de får dermed konsekvenser i den virkelige verden (Toolan (1988) 1995:226–262). Han ser slike fortellinger som en form for politisk handling som bærer med seg politisk og ideologisk tankegodt, og bygger på visse forutsetninger om hvordan verden er. Den virkelighetsoppfatning som representeres og gjøres forståelig i slike fortellinger, tildekker ofte at de som er involvert i en nyhetshendelse kan ha vidt forskjellige og kanskje motstridende politiske ståsteder og virkelighetsoppfatninger.

Ifølge Toolan vil ulike aviser forfekte en eller annen variant av den dominerende ideologien de antar at deres målgruppe av potensielle lesere har, og de må holde seg til «sin» variant også når de skal formidle nyheter som kan være ubehagelige ut fra deres ideologi eller politisk ståsted. Avisens «bakgrunnsfortelling» om hvordan verden er får dominere over det ubehagelige ved nyheten. En nyhet som ikke passer inn i avisens virkelighetsforståelse, vil i løpet av de neste dagene bli etterfulgt av en serie reportasjer og kommentarer, kanskje toppet med en redaksjonell kommentar. Når prosessen omsider er til ende, vil den opprinnelige historien ha blitt omformet, og hendelsen vil framstå som annerledes enn den var i utgangspunktet.

Omformingen skjer i en form for utvelgelsesprosess. Når en nyhet skal formidles, må avisen velge en hovedvinkling, den må velge hvem som skal framstå som henholdsvis aktører eller ofre for andres handlinger, hvem som skal henvises til kulissene, og endelig hvilke vurderende kategoriseringer som skal brukes for å karakterisere og beskrive folk og temaer som er involvert i hendelsen. De bakenforliggende forutsetninger og virkelighetsoppfatninger brukes med andre ord strategisk for å framstille påstander som selvsagte, selv om de rent faktisk kan være høyst kontroversielle. Det skapes dermed konsensus mellom nyhetsvinklingen og potensielle lesere.

Dersom dette kobles til osloavisenes framstilling av Frognerbanden, må vi anta at det ble skapt en versjon som var annerledes enn og kanskje i strid med den oppfatning ungdommene selv hadde av den samme hendelsen. Dette igjen virket inn på hvordan de kom til orde, hvordan de ble representert, og hvordan handlingene deres ble tolket. I det følgende skal jeg se nærmere på hvordan avisene valgte å vinkle nyheten om Frognerbanden, og hvilke tema som ble framhevet i den etterfølgende debatten. På den måten vil jeg sette søkelyset på noen av selvsagte kulturelle forutsetninger og verdier som en po-

tensiell leserkrets av et voksent publikum ble antatt å dele. Alle aviser hadde selvfølgelig ikke nøyaktig samme vektlegging av historien. De hadde forskjellig politisk ståsted og henvendte seg til forskjellige målgrupper av lesere.

Frognerbanden rulles opp

Påskeuka 1951 ble langt fra noen stille uke i Oslo. Mandag morgen (19.3.51) ble avisleserne møtt av overskriftene som: «Ungdomsbande er opprullet» (Arbeiderbladet); «Ungdommelig tyvebande avslørt i Oslo» (VG); «De fleste av biltyvene på Vestkanten i Oslo tatt» (Aftenposten). Politi og myndigheter reagerte raskt og effektivt. Allerede dagen etter (20.3.51) ble leserne beroliget: «Den kvinnelige bandlederen på skolehjem» (VG); «Både hun og partneren overført til skolehjem» (Arbeiderbladet). Disse overskriftene kan ses som eksempel på det Toolan kaller nominalisering – en omformulering av en setning i konsentrert form.

Den konsentrerte formen virker inn på hvordan en nyhet blir oppfattet. For det første tildekker den at det er en prosess som består av mange forskjellige handlinger, og formidler isteden et statisk bilde av en tilstand. I dette tilfellet formidler overskriftene at en tilstand – «kaos» – er blitt avløst av en annen – orden. For det andre bidrar den konsentrerte formen til å forskyve fokus: enkelte ting framheves, mens andre skyves i bakgrunnen. De handlende aktørene blir borte fra synsfeltet: i denne konkrete nyheten politiet og vergerådet som sto for opprulling, arrestasjon og overføring til skolehjem. Isteden er det ungdommene selv som plasseres i subjektposisjonen, selv om det strengt tatt er de som ble rammet av reaksjonene fra myndighetenes side (Toolan 1995).

De konsentrerte formen på overskriftene hadde selvfølgelig også en dramatisk effekt. Her ble de andre avisene klart overgått av Dagbladet (19.3.51): «Jeg nøler ikke med å bruke pistolen, sa Frogner-piken i telefonen før hun ble grepet». Piken hadde allerede lørdag middag ringt Dagbladet for å fortelle at hun *ikke* var 15 år, slik avisen hadde skrevet dagen før, men 17. Deretter utspant det seg følgende samtale:

Hun fortalte at hun var i besittelse av en pistol, og at hun ikke ville nøle med å bruke den hvis det skulle bli nødvendig. Da vi sa at hun nok snart ville bli knepet, lo hun og sa at politiet aldri ville finne henne.

Dagbladets oppslag illustrerer et gjensidighetsforhold mellom presse og ungdom. Når det tegnes et negativt bilde i pressen, vil det på en side bidra

til å stemple ungdom i den offentlige debatten, men på en annen side blir det også en markør for deres egne handlinger (Drotner 1999:34). Når jenta gikk aktivt ut for å framheve seg selv, ble hun lagt merke til. Hun fikk understreket hvor farlig og uovervinnelig hun var, mens Dagbladet fikk muligheten til en mer sensasjonell vinkling enn andre aviser.

For å belegge at piken faktisk hadde ringt, kunne Dagbladet meddele at politiet hadde funnet en dagbok der hun omtalte telefonsamtalen. I tillegg skrev hun om tjue biltyverier og en del grove innbruddsforsøk hun hadde vært med på. Politiet hadde også funnet innbruddsverktøy og en 6.35 mm pistol med ammunisjon hjemme hos henne. Etter å ha snakket med vennene til piken, kunne Dagbladet dagen etter (20.3.51) opplyse at hun mente «det var bra å ha en pistol, hvis eieren skulle dukke opp i det øyeblikk de var i ferd med å stjele en bil».

Også for de andre avisene var det om å gjøre at nyheten ble så dramatisk som mulig. Nyheten ble ledsaget av et bilde av beslaglagte pistoler og verktøy. De kunne også fortelle at det var kommet fram «utrolige» opplysninger om et planlagt våpentveri, og det ble redegjort for politiets opprulling av banden (19. og 20.3.51). Noen dager tidligere hadde politiet foretatt en razzia i konditoriet i Bygdøyveien der banden pleide å møtes. Det var ved denne anledningen at den 16-årige gutten som var utpekt til bandleder, ble arrestert. Piken stakk den gang ut bakveien, hoppet over et gjerde og forsvant. Ved neste besøk på konditoriet falt ikke fluktforsøket like heldig ut; hun løp rett i armene på en sivil politimann (Dagbladet 20.3.51).

Det hørte også med til historien at politiet tok banden på fersk gjerning mens de var i ferd med å stjele en bil for å befri bandlederen fra skolehjemmet. Avisene kunne melde at han var en av to «desperate gutter» som i november året før med politiet på hjul hadde vært med på en «vanvittig» biljakt i Oslos gater i fullt heimevernsutstyr med stjalne dynamittgubber og våpen. Den ville ferden, der farten hadde vært oppe i 140 km i timen, endte til slutt i en politibil i Sørkedalsveien (27. og 28.11.50). Den gang var avislesere blitt møtt med overskrifter som «Wild-West i Oslo» (Aftenposten, aften 27.11.50). Etter et sykehusopphold og en psykologisk utredning slapp bandlederen den gang å bli sendt på skolehjem.

Politiet uttalte nå at gutten aldri skulle ha fått noen ny sjanse og karakteriserte ham som en «farlig type» (Arbeiderbladet 19.3.51). Omtalen av gutten som farlig peker mot et annet viktig poeng i avisenes vinkling, nærmere bestemt hvilke ord som brukes for å beskrive og karakterisere personer og hendelser (Toolan 1995). Hvilken oppfatning de unge hadde av seg selv, sine handlinger og sin situasjon kom i liten grad fram. Dagbladet ga tilsynelatende ordet til piken som gikk under dekknavnet Kaspar, men tok det øye-

blikkelig tilbake. Telefonsamtalen med henne ble umiddelbart etterfulgt av en karakteristikk: «Kaspar er en usannsynlig frekk og freidig pike, får Dagbladet opplyst» (19.3.51). Hun hadde også fortalt vennene sine at hun hadde et våpenlager i kjelleren hjemme, noe som etter Dagbladets mening ytterligere viste «hennes trang til å skyte av sine forbrytelser» (20.3.51).

Når gutter omtales som farlige, bilbanditter eller «harde forbryterspirer» og jenter som frekke og freidige, viser det til en forskjell i fortolkningen av gutter og jenter. Ordvalget peker mot en mer allmenn tendens til at kvinnelig problematferd blir seksualisert, mens mannlig blir kriminalisert (Ericsson 1997). Karakteristikken bande befester et inntrykk av unge mennesker på skråplanet: «Ungdom på avveier», som Aftenposten brukte som overskrift i en redaksjonell kommentar (morgenutgave 26.3.51). Ord som «herjer» og «vill» ble brukt for å beskrive bandens «billån» og ulovlige bilkjøring. I senere framstillinger er det snakk om at «vill ungdom ryster Oslo» (Bjørnsen 1975:88) eller «ungdom på ville veier» (Ustvedt 1979:489ff).

Slike betegnelser gir et bilde av ungdom som kriminelle og en trussel mot samfunnets verdier, som utemmede og ukontrollerte, rå og ikke helt utvokst. Men nettopp i tanken om at de var kommet på avveier og var «spirer», lå også håpet om å redde dem: de fleste ville sikkert kunne ledes inn i «fornuftige og sunne baner igjen» (Aftenposten, aften 20.3.51). Den dobbeltbunnede forestillingen om at det ville og uferdige kan temmes og kultiveres, ble og blir fortsatt brukt for å legitimere at myndighetene har rett til å gripe inn med tiltak for å redde og forbedre ungdom (Wyn og White 1997:18–19). De selvsagte forutsetninger og verdier som avisens voksne leserkrets ble antatt å dele, var at de unge ble møtt med høyst fortjente reaksjoner på sine handlinger.

Ungdom fra «gode og velsituerte» hjem

Det ubehagelige for målgruppen av lesere på vestkanten var selvfølgelig at det denne gang var deres egne barn som ble beskrevet som forbryterske banditter. En vaktmester på Frogner som ble intervjuet i Dagbladet (19.3.51), la ikke fingrene i mellom da han ga uttrykk for at guttene og jentene på «den andre siden av elva» var «rene søndagsskolebarn i forhold til Vestkant-rampen». Trolig fantes en inngrodd forestilling om at ungdomsproblemer stort sett fantes på østkanten, på samme måte som vi i dag har en forestilling om at det er innvandrere som slutter seg sammen i kriminelle gjenger (Næss 2000). Det må ha framstått som et paradoks når Dagbladet allerede før Frognerbanden ble rullet opp, hadde funnet at vergerådet hadde å gjøre med

flere bander fra vestkanten enn fra østkanten (16.3.51). Det konservative Morgenbladet kom raskt på banen med en advarsel mot slike generaliseringer: «Ungdomskriminaliteten er ikke et typisk vestkantfenomen» (21.3.51).

Påstanden indikerer at avisene – særlig de mer konservative – var opp-tatt av å tone ned at det denne gang gjaldt barn på vestkanten. De stadige referansene til de bedrestilte hjemmene i strøket omkring Frogner og Holmenkollen viser at nyheten rokket ved selvfølgelig forestillinger om at hjemmene på vestkanten pr definisjon var bra. Så vidt jeg kan se, var Arbeiderbladet den eneste avisen som satte «bra» i anførselstegn (20.3.51). Særlig Verdens Gang var opptatt av at foreldrene skulle framstå som ansvarlige. Foreldre flest var lettet over avsløringen, kunne avisen rapportere; de hadde ikke hatt noen anelse om at barna deres drev med biltyverier når de var ute om kveldene, og enkelte bebreidet også politiet for ikke å ha slått til før (20. og 21.3.51). Uansett, siden de nå var pågrepet og forhindret fra å utføre ting som kunne blitt langt alvorligere, mente Aftenposten at det var mange hjem som kunne takke politiet for «at ikke sorgen ble større enn den er i dag» (aftenutgave 19.1.51).

En trøst var det nemlig at politiet kunne opplyse at ikke alle ungdommene hadde vært like aktive. Det var bare noen få som kunne karakteriseres som «harde forbryterspirer». De skulle ha brukt press på sine kameralter for å få dem med i banden, nærmest med våpen i hånd: «de var slik innstilt at de ikke betenkte seg på å bruke dem» (VG 20.3.51). Det måtte derfor skilles mellom «medløpere» og «anførere». Medløperne var gått med mer i kraft av et hordeinstinkt, en slags misforstått lojalitet overfor anføreren, og ikke fordi de hadde kriminelle anlegg. Lojaliteten kunne bety at de ikke torde bryte ut av banden igjen fordi det ville bli stemplet som «forræderi og svik» (Aftenposten, aften 20.3.51, jf. Dagbladet 28.3.51). Det dannet seg dermed et inntrykk av at det bare var et fåtall anførere som hadde hatt «større forbryterske planer». De øvrige hadde nok mest tenkt på fornøyleskjøring, og var vel ikke helt på det rene med hva våpnene skulle brukes til (Aftenposten, aften 19.3.51).

Slike oppfatninger ble underbygget av de motivene guttene oppga i avhør med politiet: Det var «spennende, morsomt og avvekslende» å stjele biler. De aller yngste – tolvåringene – syntes dessuten at det var en fin anledning til å lære seg å kjøre bil (19. og 20.3.51). Selv om politiet advarte mot å se bandens aktiviteter som «barnestreker», ble det likevel en åpning for at det var ren eventyrlyst som hadde drevet «de aller fleste til disse forbrytelser» (Aftenposten, aften 19.1.51); eller som VG skrev: «det har stadig gått igjen at det er eventyrlysten hos ungdommen som ligger bak forbrytermentaliteten» (20.3.51). Pressens strategiske valg av hovedvinklinger

forvandlet dermed biltyveriene til mer uskyldige guttestreker. Forbrytelsen ble tryllet bort av eventyrlyst. Nærmest rørende uskyldig blir det å lese at enkelte av guttene var så små at de knapt rakk ned til pedalene på bilene de hadde stjålet (19. og 20.3.51). Riktignok helte Dagbladet (20.3.51) litt malurt i uskyldens beger ved å si at avsløringen hadde vist at dette ikke var noen spennende lek, og at det fikk alvorlige konsekvenser for utøverne.

Opplysningene om at de fleste bare hadde vært med for moro skyld og blitt «forledet» av en hard kjerne (Dagbladet 19.3.51), må likevel ha vært egnet til å berolige bekymrede vestkantforeldre. Beroliget ble de nok også av politiet som uttalte at de ville isolere de verste og fjerne dem fra miljøet, mens de øvrige ville slippe unna med en advarsel, forutsatt at de forklarte seg oppriktig og sannferdig. Til syvende og sist endte det også med at det ble «hjemmets og skolens sak å bringe dem på rett vei» (Aftenposten, aften 20.3.51). For et fåtall måtte alvorligere reaksjoner til: blant dem den 16-årige gutten som ble sendt rett til den nye Berg arbeidsskole og den 17-årige piken som skulle «observeres» ved Bærum skolehjem eller Bjerketun.

Det var disse to, og særlig piken, som ble valgt til hovedaktørene – de egentlige «bandittene» – i historien. Gutten hadde allerede et rulleblad og hadde forspilt den sjansen han hadde fått etter biljakten i november året før. Piken var et takknemlig objekt å rette oppmerksomheten mot. Hun hadde selv stukket seg fram og skilte seg ut i kraft av sitt kjønn. Med sin frekke og freidige opptreden var hun ikke som jenter flest. Nei, hun var selv initiativtaker og anførerske, dels i samarbeid med gutten og dels på egenhånd. Resten av banden kom dermed i skyggen, ikke minst fordi det ble pekt på at hun hadde hatt stor makt og innflytelse over guttene. Det ble hun som sto igjen med hovedansvaret for å ha forledet langt yngre gutter.

Hun skilte seg også ut på en annen måte. Alle avisene fant det relevant å framheve at hun kom fra et oppløst hjem og bodde hos sin mor. Dagbladet skrev at «moren har vært fortvilet over hennes oppførsel» (19.3.51). Andre aviser dreide det mer i retning av at hun var forsømt. Hun hadde også tidligere vært i kontakt med vergerådet, og søsteren hadde vært på skolehjem: «Hele familien hennes har vært kjent av myndighetene, så hun har vært litt utenom bandens øvrige medlemmer» (VG 20.3.51). Mens foreldre flest ga uttrykk for lettelse over at politiet hadde avslørt hva barna deres drev med, mente VG å vite at forholdet var annerledes for henne: «I hennes hjem har ikke kontrollen vært særlig skarp, og hennes pårørende har ikke brydd seg særlig om at hun holdt seg borte i flere døgn» (21.3.51). Fraværet fra hjemmet skyldtes at hun var blitt plukket opp langs veien av en arkitekt som hun hadde slått seg sammen med i flere dager. Det var i hans hjem hun hadde stjålet pistolen. Rømming hjemmefra og samvær med ukjente menn

var oppførsel som i 1950-årene i seg selv kunne kvalifisere til et opphold på skolehjem (Ericsson 1997).

Den negative oppmerksomheten som ble konsentrert om jentas bakgrunn, gir en sterk indikasjon av hvilke verdier samfunnet tidlig i 1950-årene samlet seg om. Det gode hjem var helt grunnleggende (og bygde dessuten på forestillingen om den gode og seksuelt rene kvinne). Sammenhengene frekk og freidig pike – oppløst hjem viser at det ble tatt som en selvfølge at unge fra skilsmissehjem hadde problemer, ikke minst fordi foreldrene ikke brydde seg på samme måte som andre. Selv om det ikke ble sagt direkte, ble det trolig tatt for gitt at den 'slappe kontrollen' kunne tilskrives at hjemmet var kvinnedominert og manglet en fars autoritet i oppdragelsen: «hun har fått boltre seg uten det tilsyn som en uregjerlig 17 års pike bør ha», mente Morgenbladet (21.3.51).

I dag forbinder vi ikke akkurat femtiårene med høye skilsmissetall. Skilsmisser ble likevel framhevet som et alvorlig samfunnsproblem. Det ble sett som «helt opplagt» at et oppløst hjem i langt større grad rekrutterte bandemedlemmer enn andre hjem. En påstand som ble kastet fram av rektor Karsten Heli, påtroppende leder av Berg arbeidsskole for gutter, var at halvparten av «de unge kriminelle kommer fra hjem som mer eller mindre befinner seg i oppløsning» (Aftenposten, aften 20.3.51). Det ble etablert en selvfølgelig sammenheng mellom skilsmissehjem og ungdomskriminalitet. Jentas hang til å rømme hjemmefra og det oppløste hjemmet gjorde det enkelt å plassere henne i kategorien risikoungdom. Denne kategorien defineres gjerne som merkbart forskjellig fra ungdom flest, og den identifiseres gjerne enten ut fra psykologiske eller sosiale karaktertrekk (Wyn og White 1997:22).

Fortsatt gjensto likevel det ubehagelige faktum at den 16-årige gutten var direktørsønn og følgelig presumptivt fra et bedre hjem, og også at flere av de involverte foreldrene hadde gitt uttrykk for at de ikke rådde med barna sine. Når piken ble valgt som hovedaktør i historien, ble likevel spørsmålet om foreldrenes ansvar i første omgang skjøvet noe i bakgrunnen. Det ble ikke for alvor stilt spørsmål ved selvsagte forutsetninger om dårlige skilsmissehjem, eller at foreldre på vestkanten var ansvarsfulle, og at et velsituert hjem var et godt hjem. Ubehaget ved nyheten ble tonet ned. Ettersom de fleste av ungdommene ble tilbakeført til foreldrenes og skolens varetekt, kunne avisenes lesere feire påske i trygg forvisning om at ungdomskriminalitet egentlig ikke var et problem på vestkanten. Det dreide seg stort sett om unntak: det berørte bare enkelte problemhjem, og ikke det store flertall.

Hjem, skole og fritid

Uroen og ubehaget var imidlertid ikke fjernet helt. Så snart påskefeiringen var over, trådte samfunnets støttespillere og eksperter til for å forklare årsaken til fenomenet Frognerbanden og etterkrigstidas ungdomsbander. Ungdomsnemnda i Oslo var opptatt med å utarbeide forebyggende tiltak, slik at unge ikke ble fristet «til å begi seg ut i lovløsheten» (Aftenposten, aften 21.3.51). En forklaring kunne være at bandene var et utslag av «tidsånden». Nå kom ikke tidsånden av seg selv, påpekte Morgenbladet, og det var heller ikke barna som skapte den: «den skapes av alle som er satt til å øve innflytelse på dem, til å gi dem gode impulser og lede dem». Tidsånden var hjemmene og skolene og hele oppdragelsessystemet (28.3.51).

Hjem, skole og oppdragelse var en gjenganger i debatten. I kronikker og innlegg ble det pekt på at den frie barneoppdragelsen hadde fått vind i seilene og ført til en misforstått oppdragelse i hjem og skole. Selve «ondets rot» var den «disiplinløse» skolen og «den uhemmede frihet i hjemmene uten kontroll og ledelse» (Morgenbladet 3., 9. og 10.4.51). Det ble også pekt på at nye pedagogiske metoder hadde satt foreldrene på sidelinjen, og bedre kommunikasjon mellom hjem og skole ble etterlyst, slik at foreldre og lærere kunne følge de samme linjer i oppdragelsen (Aftenposten, morgen 2.4.51).

Allerede i påskeuka hadde avisene på et generelt grunnlag reist spørsmål om hva som var et godt hjem og gode foreldre. Det ble pekt på at et oppløst hjem ikke bare var et hjem der en av foreldrene manglet, men også et hjem som framsto som «splittet». Mange unge ble rotløse fordi de fikk for liten støtte og for få impulser hjemme, og fordi foreldrene ikke tok seg tid til å snakke med dem (Aftenposten, morgen og aften 20.3.51, Arbeiderbladet, Dagbladet 21.3.51). I tida etter påske ble søkelyset satt mer direkte på vestkantforeldrene. I et innlegg i Dagbladet (2.4.51) ble det stilt spørsmål om ungdom på vestkanten ble fylt med trass fordi deres rike foreldre var mer pertentlige og forfengelige enn foreldre på østkanten. Var det slik at foreldrene der nektet barna sine å velge egne venner? Eller var foreldre på vestkanten mer opptatt av å skaffe seg materielle goder, slik at det ikke lenger ble tid og energi igjen til barna (Morgenbladet 10.4.51)?

Spørsmålet om foreldrenes autoritet ble indirekte reist i et innlegg i Dagbladet (28.3.51): «Banden – en mors refleksjoner». Denne moren fant grunn til å påpeke at fedre etter en slitsom arbeidsdag helst ville ha seg fra-bedt «alle ubehageligheter angående barnas oppførsel». Dermed la de nok en byrde på allerede hardt prøvede mødre. I en redaksjonell kommentar uttrykte Dagbladet overraskelse over innlegget. Ute i marka gikk foreldre trofast med smårollingene sine, og dagens unge ektemenn var jo blitt «like

flinke» som mødrene til å stelle spedbarn. Det var vanskelig å tro at de ikke beholdt interessen for barnas oppdragelse etter hvert som de vokste til. Avisens spørsmål: «Hva sier fedrene?» ble likevel møtt med taushet.

Stort sett var det menn som tok ordet i debatten, men de uttalte seg i egen-skap av sin stilling eller sitt samfunnsengasjement, og ikke som fedre. Femtiåre-nes husmorideal tok nok mors ansvar for omsorg og oppdragelse for gitt (Myhre 1995:97ff). Referansen til tur i marka viser likevel at også far hadde en viktig oppgave. Mangelen på fritidsbeskjeftigelse ble en gjenganger i debatten, og kan tolkes som indirekte kritikk av far. Gutter og jenter som ble tiltrukket av «bandevesenet» hadde sjelden «morsomme og fengslende» hobbyer; de hadde ikke funnet sin plass i gode foreninger, ungdomslag eller sportsklubber, og slo isteden inn på veier som kunne gi tilstrekkelig spenning til å erstatte sunne fritidsinteresser (Aftenposten, morgen og Aftenposten, aften 20.3.51, Dagbladet 28.3.51). Fedre burde ta seg mer av guttene sine: «ta dem med på tur og sport, lære barna sine å kjenne og virkelig bruke tid på ungene» (Arbeiderbladet 21.3.51). Også idretten måtte forsøke å fange inn barna: Hadde ungdommen i strøket hatt det morsommere på Frogner Stadion, ville «den aldri kommet til å drive en spesialsport som biltyverier» (Aftenposten, aften 21.3.51).

Ungdom på vestkanten hadde færre fritidstilbud enn ungdom på øst-kanten. I en kronikk i Morgenbladet (10.4.51) ble det pekt på at løkkene hadde vært «ungdommens frie tumleplass», men var nå «spist opp» av boligblokker og parkanlegg uten at de var blitt erstattet med «uhøytide-lige» idrettsanlegg. På løkkene hadde de unge selv organisert sin tilværelse i fri natur, fått utløp for sine aggresjoner, og tilfredsstilt fryden over å gjøre noe galt i harmløse former. Formannen i Oslo idrettskrets ble mye kritisert da han henviste vestkantungdommen til anlegg på østkanten: Dæhlenenga, Jordal og Ekeberg, isteden for å forlange at «nu – omsider! – må det gjøres noe for vestkantungdommen». Riktignok hadde han måttet innrømme at det var ganske langt og tungvint for en guttunge fra Frogner å dra helt til Ekeberg for noen treningstimer (Morgenbladet 11.4.51, Aftenposten, mor-gen 12.4.51, 14.4.51). Et annet spørsmål er kanskje hvor vel ungdom fra Frogner ville føle seg på østkantungdommens arenaer i en klassedelt by?

Når de unge på vestkanten ikke hadde annen utvei enn å «ty til gata, kinoer og konditorier», var det kanskje ikke så rart at de «i rebelskhet mot alt og alle» utpønsket ulovlige sidesprang som utartet til kriminalitet (Dagbladet 28.3.51). Som en direkte konsekvens av avsløringen av Frognerbanden, tok ungdomsforeningene i strøket initiativ til «ungdommens lørdagskveld» i Frog-ner menighetshus. Her var det «hyggekvelder» annenhver lørdag for «gjen-nom god underholdning, andakt, film og selskapsleker å gi de unge en sunn fritidsbeskjeftigelse og vekke sansen for åndelige og kulturelle verdier» (Aften-

posten, morgen 16.4.51). For å understreke hvor populært tiltaket var, ble reportasjen i Aftenposten ledsaget av et bilde som viste ivrige gutter samlet rundt sjakkbrettet og intervjuer med gutter som uttalte: «Et knakende godt tiltak, gitt». Men var slike tiltak egnet til å fange inn gutter i faresonen?

Fart og spenning!

Bilbandene ble sett som uttrykk for de unges virketrang og eventyrlyst og for gutters interesse for biler i sin alminnelighet. Motordilla og trang til å oppleve noe med fart og spenning ble av pedagoger og politimenn framhevet som årsak til at gutter ble tiltrukket av bander. Gutter syntes det var moro å kjøre, moro å være den som bestemte og handlet: «det er spennende med alt som ruller og går og som en kan styre sjøl» (Aftenposten, aften og Dagbladet 20.3.51, Arbeiderbladet 21.3.51). Guttene i Frognerbanden hadde allerede bekreftet slike oppfatninger ved å oppgi at de syntes det var «spennende, morsomt og avvekslende» å stjele biler. Hvordan kunne deres bilinteresse ledes inn på rett spor? «Tenk Dem for eksempel et stort, lyst lokale, hvor guttene bys anledning til å rote og arbeide med biler», uttalte rektor Karsten Heli i et intervju med Aftenposten (aftenutgave 20.3.51).

Verkstedslære var løsningen i teknikkens tidsalder. Mange mente at bilbandene ville forsvinne av seg selv, dersom guttene fikk stelle med biler på legalt vis (Dagbladet 20.3.51, Arbeiderbladet 21.3.51). Rektor Heli pekte i den forbindelse på hvor «fristende og farlige oppholdssteder» gatene i en storby som Oslo var for virkelystne gutter. Gale streker hadde nok ungdom alltid begått, uttalte han, men nå var det ikke lenger snakk om bare et «lite naskeri», det sto «flunkende dollarglis og frister teknisk interesserte unge gutter i annen hver gate» (Aftenposten, aften 20.3.51). Bilen og den symbolske mening den uttrykte i 1950-åras samfunn vil derfor være en nøkkel til å forstå biltyveriene.

I femtiårene var bilen langt fra allemannseie. Rasjoneringsbestemmelsene etter krigen la restriksjoner på kjøp av bil, og de ble først opphevet fra 1. oktober 1960. Dispensasjon fikk bare de som hadde en god grunn (Bjørnsen 1975). Selv om bilsalget allerede i femtiårene var på vei opp, var bilen fortsatt eksklusiv. Det krevdes både kunnskaper og ferdigheter for å stjele en bil og ikke minst for å kjøre den. Noen av guttene i Frognerbanden rakk knapt ned til pedalene, men uttalte likevel til politiet at det var en klar fordel at de lærte seg å kjøre bil. Pressen levnet de unges kjøreegenskaper liten ære: «Ingen av guttene eller piken var særlig flinke bak rattet, og det gikk derfor ofte stygt ut over bilmateriellet. Flere ganger kjørte de i grøften og fikk store skader på bilene» (Dagbladet 19.3.51, Morgenbladet 20.3.51).

Det var ikke hvilke som helst biler som ble stjålet. Austin og Fiat av siste modell var særlig populære, og ikke minst biler med CD-skilt. Grunnen var at CD-biler sjelden ble stoppet av politiet. Dette var for øvrig noe gjenger i Glasgow i 1930-årene også hadde utnyttet (Davies 1998). Et viktig poeng som bilbandene i Oslo hadde fått med seg, var at mange land hadde junior-sertifikat, og tillot «ganske unge karer» å kjøre (Morgenbladet 10.4.51). Det hendte at bandene satte USA-nummer på bilene, noe som pekte mot inspirasjon fra amerikansk ungdomskultur (Dagbladet 10.11.50). Ved en anledning spilte Frognerbanden politiet et puss, da de stjal en bil med firesifret nummer og kuttet vekk det ene sifferet, slik at bilen fikk politiets nummer. I notisbøkene sine hadde de skrevet opp numrene på politiets biler med et stort «achtung» under. Så plasserte de bilen utenfor Møllergata 19, hvor den sto i tre døgn, og alle som så nummeret trodde at bilen tilhørte politiet (Dagbladet 20.3.51, Aftenposten, aften 19.3.51).

Bilen betydde fart, spenning og frihet. Med bil kunne de unge herske over rommet og utvide sin aksjonsradius. I november 1950 var to gutter og tre jenter fra Oslo på tur med stjålet bil og kjørte den i stykker helt nede ved Kragerø (Dagbladet 10.11.50). Kanskje kommer det her inn et moment som Georg Brochmann allerede påpekte i 1930-årene, nemlig bilens betydning for å forvandle erotiske relasjoner:

En bestemt maskin, det tekniske vidunder som heter bilen, spiller en umåtelig rolle for erotikken i de land hvor den har fått almindelig innpass. Det mest påtrengende erotiske problem, som det stiller sig for de fleste unge norske gutter og jenter, det å finne en anledning, et ugenert sted, det eksisterer ikke for de unge amerikanere med bilene sine. Men så blir da også deres erotikk preget av bilen, dette teknikens vidunder i fartens tidsalder (Brochmann 1937:39).

En gutt som kunne by på en spennende biltur, fikk selvsagt høyere stjerne hos jentene. Bilen med sin erotiske tiltrekningskraft reiste spørsmål om ungdom fikk næring til fantasi og drømmer i amerikansk populærkultur og «gangsterromantikk».

Gangster- og helteromantikk?

Forklaringen til fenomenet Frognerbanden kunne være så enkel at norsk ungdom ble påvirket av kino og tegneserier. «En mor» ga uttrykk for bekymring over at «barn av i dag» så ut til å være innstilt på at alt skulle

være «moro og underholdning» (Morgenbladet 9.4.51). Kritiske røster mente det var for lettvindt å komme trekkende med «fandenivoldsk» film og «den kulørte ukepresse» som årsak til rampebandenes utskeielser (Arbeiderbladet 6.4.51). Mange var nok likevel opptatt av at filmer med titler som «Desperat ungdom» ga de unge skadelige forbilder. Etter kritikken å dømme var akkurat denne filmen «en mønstergyldig amerikansk belærende» film der ungdom på kant med loven ble forvandlet til prektigheten selv etter et opphold på en forbedringsanstalt (Dagbladet 7.4.51). Andre syntes kinoreklamen ga et godt bilde av den samfunnsoppdragende virkning kinoen hadde. Med bilder som framstilte en eller flere beslutsomme typer som sto og truet med en revolver, skulle tydeligvis de yngre årsklasser oppdras til å bli hardføre og robuste typer (Aftenposten, morgen 27.3.51). Kunne enda Oslo Kinematografer ha satt opp flere idrettsfilmer «i stedet for de instruktive gangsterfilmene som det vrimler av», sukket Aftenpostens tennismedarbeider (Aftenposten, aften 21.3.51).

Nye mediers – fra populærlitteratur til tegneserier og film – innflytelse på ungdom er en diskusjon som kan spores langt tilbake i tid (Boëthius 1993). I USA var gangsterfilmer gjenstand for diskusjon i 1930-årene, mens kulørte seriehefter ble angrepet i 1940- og 50-årene. Mange fryktet at underholdningen stimulerte de unges fantasi og mente den sto i klar sammenheng med økt ungdomskriminalitet: den ble en slags forbryterskoler der forbrytelser ble demonstrert i praksis (Springhall 1998:98–146). Nå er det et langt skritt fra å få en forbrytelse demonstrert på kino eller i tegneserier til selv å sette den ut i livet. I en konkret rettssak mot to gutter tiltalt for forsøk på drosjeran, fant en av guttenes forsvarer likevel grunn til å påpeke at det ikke kunne utelukkes at filmen «Underverdenen» hadde hatt en uheldig virkning på et «fantasifullt og umodent, ungt sinn» (Dagbladet 9.11.50)

Innflytelsen fra amerikansk populærkultur i form av gangsterfilmer, kriminalromaner og tegneserier var en ting. Noe annet var at løserevne hjemmefronthistorier kanskje hadde vel så stor innflytelse på barnesinnet. Guttene hørte til en generasjon som hadde sett hva som gikk for seg i samfunnet under krigen, da lov og rett og etiske normer måtte settes på hodet i motstanden mot okkupantene og deres leiesvenner (Morgenbladet 10.4.51). De hadde «lært» seg illegale metoder uten å ha noen anelse om den moralske bakgrunnen som gjorde slike metoder forsvarlige og nødvendige (Dagbladet 21.3.51). Mye «som nå er galt», ble den gang «forherliget», og det kunne ikke utelukkes at det spennende, illegale arbeidet tiltalte barns fantasi (Arbeiderbladet 21.3.51).

Mye pekte også i retning av at Frognerbanden var inspirert av en slags helteromantikk med forbilder fra krigen. Opprullingen av banden viste at

den i likhet med illegale grupper opererte i det skjulte. De hadde hemmelige møter på et konditori, de brøt seg inn i militære lagre og stjal våpen og uniformer, og de opererte med dekknavn og kodenummer etter modell av motstandsgruppene under krigen (Aftenposten, aften og morgen 19.1.51). Med bilbandenes aktiviteter kom Heimefrontens heltegjerninger til å framstå i et ambivalent lys. Som under krigen ble ulovlige aksjoner på kant med loven uttrykk for motstand mot det bestående, men nå med motsatt fortegn.

Beundrende jenter og aggressive gutter

I kjølvannet av opprullingen av Frognerbanden er det tydelig at fenomenet bande ble sett som synonymt med gutter. Det var gutter som hadde eventyrlyst og en «naturlig» trang til spenning. De gikk gjerne sammen i klubber og foreninger for å tilfredsstille trangen til å oppleve noe, frigjøre seg, føle spenning og eventyr. Bander og gjenger var uttrykk for den samme trangen, men på feil side av loven (Aftenposten, aften 20.3.51). Jentebander var det ikke snakk om, I en reportasje om «bandeuvesenet» i USA skrev riktignok Aftenposten (morgenutgave 29.3.51) at «pikegjenger» var kjent der, men ikke som selvstendige aktører. Guttebander brukte dem bare som lokkeduer for få et påskudd til å angripe rivaliserende bander. Amerikanske gangstere hadde også flust med kvinner, men de spilte aldri noen annen rolle enn som «forkjælte dukker» (Dagbladet 31.3.51). Den aktive jenta i Frognerbanden framsto som lite typisk: «Og mens jentene i vår tid var til for å bedåres av våre bedrifter når de en gang var utført», skrev forfatteren Johan Borgen i et debattinnlegg, «deltar de i dag som bandebestyrerinner og bruker pistol i femten års alder» (Aktuell 7.4.51).

Hva gutter og jenter gjorde, ble ikke tolket på samme måte: gutter skulle utføre bedriftene, mens jenter skulle stå beundrende på sidelinja. Slike oppfatninger konstruerer jenter og gutter som forskjellige og skaper ulike prinsipper for handling (Moore 1994). De fortolkes innenfor handlingsskjema der gutter er aktive og jenter er passive. Den kvinnelige bandlederen brøt mot slike skjema. Det ble derfor vanskelig å plassere henne. På en side ble hun framstilt som foretaksom, initiativrik og handlekraftig, med stor makt over yngre gutter, og på en annen som den egentlige lederens «nestkommanderende». Pressen vaklet dermed mellom å fortolke henne som aktiv «anførerske» og atypisk, og som passiv, «bare» den egentlige lederens kjæreste og høyre hånd, og altså mer konvensjonell.

Nyhetsopplagene viste at mange jenter hadde latt seg lokke med på spennende bilturer. Disse jentene kunne likevel lettere fortolkes innenfor

rammene av en passiv kvinnelighet. De ser ut til å ha nøydt seg med å beundre «bandeføreren i gata» som «den store helten» (Dagbladet 19.3.51). Dermed framstår de mer som et haleheng til guttene enn som aktive bandemedlemmer. Politiet framhevet riktignok at: «Jentene har ikke på noen måte stått tilbake for guttene i kåt hensynsløshet» (Arbeiderbladet 20.3.51). I debatten som fulgte opprullingen av Frognerbanden, ble de likevel usynlige. Med sine beundrende blikk ble de ikke definert som et problem i kraft av seg selv og sine handlinger, men i forhold til guttene. Det var gutter som hadde eventyrlyst og motordilla, som traktet etter fart og spenning, og som måtte ledes på rett spor og få utløp for virkestrang og eventyrlyst i sunn utfoldelse.

Fortolkningen av gutter og jenter og deres handlinger viser at de symboliske kategoriene «kvinne» og «mann» opererer på en måte som produserer, reproduserer og konsoliderer kjønnsforskjell (Moore 1994). Slike kategorier brukes også aktivt av enkeltindivider for å generere representasjoner og selvrepresentasjoner, og får dermed konsekvenser for hvordan gutter og jenter gjerne vil framstå for seg selv og andre. I de fleste situasjoner vil de forsøke å framstille seg selv og sine sosiale handlinger på en måte som gjør det mulig å identifisere seg med positivt sanksjonerte former for mannlighet eller kvinnelighet, mens de i andre kan innta posisjoner som representerer motstand og utfordring (Moore 1994). Vekslingen mellom utfordring og tilpasning til rådende forestillinger både om kjønn og ungdom kom fram i intervjuer med både gutter og jenter i kjølvanen av opprullingen av Frognerbanden.

I oppslaget: «Dialog med super skrepper» ville Dagbladets Plut (Arne Hestenes) komme på sporet av en «Frogner-mentalitet» (7.4.51). Hans tilfeldig valgte «Oslo-pike» fra vestkanten forsøkte å dekke over tenåringsusikkerhet ved å spille «verdensdame». Alt de voksne sto for var «kji», og «gøy» var et nøkkelbegrep. Inntrykket hun etterlot seg, var at ungdom framfor alt var innstilt på fest og moro. Hun la heller ikke skjul på sin fascinasjon for Frognerbanden: «De må ha hatt det kjempegøy, bare synd at de drev det litt for langt. Det er moro med fres på sakene ...». Provoserende virket hun nok på leserne i all sin ungdommelige holdningsløshet, men uten at det på noen måte utfordret dominerende kvinnelighetskategorier. Snarere understreket det hvor superfeminin hun var.

I et større intervju i Morgenbladet (10.4.51) uttalte to av guttene i Frognerbanden seg friskt om det de hadde vært med på. De framsto som «belevne små herrer» og tok avstand fra det de hadde gjort, men kunne ikke la være å skryte av sine meritter og «kjekke seg». De måtte innrømme at de nok hadde vært litt nervøse når bilen rullet ut i gaten, men så var alt bare moro: «Gøy å snu seg rundt og se om vi ble forfulgt». Moro var det å

skyte også. De ville ikke ha mer med bandelederen å gjøre, men hadde ikke noe vondt å si om ham: «Han er vår kamerat». Likevel, han var trang i nøtta, ikke fordi han begynte med biltyverier: «Nææi, fordi han tok chan-ser». Uten at de sier det direkte, syns de nok det var flaut at jenta ble fram-stilt som bandeleder. En av guttene fant det nødvendig å understreke – «mistenkelig bråkjekt» – at jenter: «De har vel ikke noe de skal ha sagt». Som en indirekte kritikk av sin egen bandeleder uttrykte han beundring for Lambertsetergjengen: «støe, solide karer uten jentetull i gjengen».

Svarene fra guttene var preget av motsigelser. I all sin bråkjekkkhet bekref-tet de egentlig bare bildet av gutter som eventyrlystne. Men deres selvrepres-entasjoner ivaretok også andre hensyn. De måtte sørge for å opprettholde den status de hadde fått blant kameratene: «De syntes det er spennende og at vi er noen gjerne karer». Samtidig hadde de tross alt fått sjansen til å vise at de fra nå av ville «holde seg på matta». Helt lydige mot foreldrene ville de ikke innrømme at de var, men respekten for foreldrene skinte gjennom. De måtte forholde seg til ulike, motstridende diskurser om hva ungdom og gut-ter er, og forsøkte å innta posisjoner som både var preget av opprør og av til-pasning. Svarene deres viser at kjønn er kontekstuel, og spilles ut forskjellig i ulike situasjoner. Foreldrenes sjokk da deres meritter ble avslørt, tyder på at de stort sett hadde vært snille, veloppdragne og pliktoppfyllende hjemme, mens de levde et hemmelig liv med helt andre forbilder ute på gatene.

Den «kvinnelige bandelederen» ble utfordrende på en helt annen måte. Hun visste hvordan hun skulle koble en bil; hun var ikke fornøyd med bare å sitte på, men kjørte selv, og ga uttrykk for at hun var kresen i valg av hvilke biler hun stjal. Hun viste at jenter ikke trengte å nøye seg med å sende beundrende blikk etter bandeføreren, de kunne selv bokstavelig talt *ta* styringen. Representasjonen og selvrepresentasjonen av henne som pike med pistol snudde kjønnskategoriene på hodet. Men hennes motstand ble en overdrivelse som raskt kunne avskrives som avvik: «den unge piken gir et skoleeksempel på det man i psykologien kaller en 'mannlig protest'», skrev en debattant. Hun ledet tankene til Hedda Gabler som også så det som sin oppgave i livet å fekte med revolvere (Dagbladet 21.3.51).

Det provoserende i hennes handlekraftige opptreden var at den utfordret sanksjonerte former for kvinnelighet, og demonstrerte at det var andre måter å være jente på enn å innta en passiv og beundrende posisjon. Men ved å defi-nerer hennes opptreden som et avvik i form av «mannlig protest», represen-terte hun ikke et mulig handlingsalternativ, og rokket heller ikke ved kjønne-de maktstrukturer og hierarkiske kategorier. Handlekraften ble isteden forvand-let til et abnormt unntak som var interessant å observere: «Vi må jo prøve å finne ut om det er noe i veien med henne», uttalte Olga Larssen, direktør for

skolehjemmene, til Morgenbladet (21.3.51): «Vi må prøve å finne årsakene til den situasjon hun er kommet opp i, vi sjekker miljøet og andre forhold som kan ha spilt en rolle i hennes utvikling». Som unntak og avvik representerte hennes motstand og utfordring ikke lenger noen trussel. Hun ble ufarlig.

Guttene trang til spenning var lettere å plassere som utslag av deres «naturlige» aggressivitet i puberteten, som riktignok var kommet på feil spor. En farlig tendens i tida som fikk næring gjennom tegneserier og kriminalhistorier, filmer og hjemmefronthistorier, var beundringen for mannen som var seg selv nok, og som levde livet farlig, skrev Morgenbladet (10.4.51) i innledningen til intervjuet med de to guttene i Frognerbanden. Forfatteren Johan Borgen ga i Aktuell (7.4.51) uttrykk for at årsaken til bandeuvesenet var å finne i «infantiliseringen av ungdommen». Han tenkte særlig på kulørte seriehefter: «Har De riktigg iaktatt den infantile drapsgleden som stråler stygt ut av øynene på dem under studiet av disse halvpåkleddede amerikanske orangutanger med en slags lenderbelte ...?». I et intervju i Aftenposten hadde han tidligere pekt på at dagens mannlige ungdom etter hans mening var foruroligere barnslig. Gutteidealet ble tilbudt, noe som ikke minst var kvinnenens skyld. Amerikanske sosiologer hadde i en årrekke vært på det rene med at selv voksne menn kunne holde på barnslige interesser «i uhyggelig grad» (Aftenposten, aften 21.3.51). Med dette refererer han til femtiårenes amerikanske debatt der nettopp infantilisering var et hett tema. Selv voksne menn leste kulørte seriehefter, og bekymringen var stor over at amerikanske menn levde et ungdommelig undergrunnsliv: «largely out of touch with the demands of social responsibility, culture and personal refinement» (Springhall 1998:121–141).

Frognerbandens tyverier av «biler av god kvalitet til formålsløs råkjøring» kunne, slik en debattant så det, tolkes som en tidstypisk «he-man-mentalitet» som var ment å tilfredsstillen «vanvittig eventyrlyst». Nå ville det vært mer «naturlig» å tilfredsstillen aggressiviteten hos det annet kjønn: «den lokkende ungpiken, det myke kvinnelige element som skal forandre ham fra gutt til mann». Isteden lot unge menn aggresjonen få utløp i biltyverier, innbrudd og ved å hevde en «falsk mandighet» gjennom stjalne våpen og ødeleggelsesredskaper. Det de ville oppnå, var følelsen av å bety noe, at de var kraftfulle personligheter og helter (Dagbladet 21.3.51). Når aggresjon ble definert som mannens natur, var det likevel vanskelig å definere «he-man-mentaliteten» som avvik. Sosiologen R.W. Connell peker på at den hegemoniske formen for maskulinitet i vestlige, industrialiserte, kapitalistiske samfunn nettopp er karakterisert ved aggressivitet. Den befestes gjennom underordning både av kvinner og av menn som på en eller annen måte skiller seg ut fra dette maskulinitetsidealet (Connell 1995). Med sine aktivi-

teter på kant med loven vakte guttene i banden beundring både hos jenter og andre gutter. De dyrket et mannlig selvilde der makten over dem som var underordnet, bekreftet en aggressiv og aktiv mannlighet.

Naturlig mannlig aggresjon gjorde bandeguttene mye farligere enn jenta. Den kunne ikke avskrives som et abnormt unntak, men var like fullt en destruktiv kraft. Aggresjonen måtte derfor vendes til det gode. Eventyrlystne gutter måtte forvandles til voksne menn som utnyttet denne siden ved sin natur til beste i samfunnets tjeneste og for å beskytte og ta vare på seg selv og sin familie. Kvinnen hadde en nøkkelrolle for å tilfredsstille og temme mannlig aggressivitet, og nettopp derfor ble det galt når hun dyrket og beundret tidens barnslige gutteideal. Den «falske» mannligheten sto i motsetning til en ansvarsbevisst voksen mannlighet. For å lede gutters naturlige trang til spenning og opplevelser inn på rett spor, måtte deres aggresjon få utløp gjennom sunne fritidsbeskjeftigelser. I klubber og foreninger skulle gutter få utløp for virketrang, organisasjonstalent og konkurranseinstinkt i idrettslek og andre aktiviteter som pekte framover mot deres voksenrolle som aktive og deltagende samfunnsborgere (Maartmann u.u.).

Ungdom som framtidens håp

Framstillingen av Frognerbanden i nyhetsoppslag og avisdebatter viser at den trussel som «bandeuvesenet» representerte, både ble dramatisert og avdramatisert. Bandens aktiviteter kunne forklares med ungdommelig virketrang og eventyrlyst, og de kunne lett passes inn i kulturelle kategorier for kjønn og ungdom. Men banden hadde neppe skapt så mye uro og debatt hvis den ikke der og da var blitt opplevd som farlig og truende. Debatten tok form av en moralsk panikk som startet med den sensasjonelle nyheten om en bande på vestkanten og fulgte et forløp med reaksjoner i form av fysiske inngrep mot enkeltungdom og deres frihet, og i form av et selvransakende søkelys på oppdragelse, foreldre, hjem og skole, ungdom og fritid, nye former for ungdomskultur og populærkultur, tidsånd og moral. Frognerbanden ble både symptom på og symbol for alt som var galt med ungdommen og samfunnet.

Moralsk panikk opptrer gjerne i perioder da samfunnet befinner seg i rask endring, og ungdom opptrer på måter som røkter ved gamle normer, og stiller spørsmål ved selvsagte oppfatninger. De blir opplevd som farlig og truende for de verdier samfunnet bygger på, og det blir nødvendig å klargjøre grensen mellom det akseptable og uakseptable. Reaksjonen på ungdoms opptreden skal bekrefte moralske verdier, skape enighet der det finnes kompleksitet og mangfold, og støtte opp om en kollektiv selvforståelse (Boëthius

1993, Rose 1999). En moralsk panikk forteller mer om voksnes bekymringer, deres frykt for framtida, for nye medier og for oppløsningen av moralbegreper enn om ungdommelige ulovligheter. Pressen får ofte skylda for å skape moralsk panikk, men bekymringen for ungdommen kan like gjerne ses som uttrykk for motsetninger mellom generasjoner (Springhall 1998:159,160).

Etterkrigstidas Norge var en tid med økonomisk vekst, optimisme, framskrittstro og forventninger til framtida. Men samtidig var samfunnet i endring. Norge var et land i oppbrudd, folk flyttet mye på seg, både geografisk og sosialt, sosiale relasjoner ble omformet og familier ble oppløst (Myhre 1994:28,101). Alle gode krefter måtte settes til for å gjenreise landet etter krigen. Men var den oppvoksende generasjon rustet til å gjennomføre dette prosjektet? Frognerbanden dramatiserte en krise i kollektiv selvforståelse og i forholdet mellom generasjoner.

Det var som om ungdom forkastet alt hva voksengenerasjonen sto for. Framveksten av en ny og fremmedartet ungdomskultur med barnslig idealer og forbilder og de unges innstilling om å ha det «gøy og moro» lovet ikke godt. Var dette en generasjon som kunne betros ansvaret for å skape en bedre framtid? Allerede i en redaksjonell kommentar i 1946 pekte Aftenposten (morgenutgave 21.12.46) på at de unges «farlige eventyrlyst» hadde utviklet seg til «fantastiske høyder under krigstidens og etterkrigstidens uregelmessigheter», og de hadde tilsynelatende tapt «idealenes høyhet og livets alvor av syne». Ville denne generasjonen kunne ta vare på de moralske verdiene som den nye velferdsstaten skulle tuftes på? Ikke rart at et oppsummerende innlegg som ble gjengitt i Morgenbladet (24.4.51) gikk i retning av at det bare var ved å gjenreise foreldrenes og skolens autoritet at barn og ungdom kunne oppdras til lykkelige mennesker og gode samfunnsborgere.

Har fortellingen om Frognerbanden noe å si oss i dag? Dagens avislesere blir regelmessig konfrontert med voldelige og blodige oppgjør mellom gjenger på Oslos gater. Frognerbanden viser at ungdomsgjenger ikke er et nytt fenomen, og at fortidas bander ikke var fullt så uskyldige som de virker, selv når de stilles i kontrast til nåtidens bander. De fleste av femtiårenes bander var karakterisert ved kriminell virksomhet, vill bilkjøring i raske biler av nyeste modell, lett tilgang på våpen og vilje til å bruke dem. Til grunn for nyhetene om bander og gjenger lå på samme måte som i dag en opplevelse av at barn og unge opptrådte truende og ute av kontroll. Debattene om Frognerbanden forteller oss at fenomenet gjenger kunne framstå som vel så skremmende og uforståelig i femtiårene som i dag.

Fortida kan dermed sette dagens mediebilde i perspektiv. Poenget er imidlertid ikke å peke på likheter og forskjeller mellom bander før og nå, eller å løfte fram et bilde av at gjenger før var like farlige som de er nå.

Hvis fortellingen om Frognerbanden har noe å fortelle oss, er det at fortida var annerledes. Banden opererte i en annen historisk kontekst og tematiserte andre problemer og kriser i kollektiv selvforståelse enn dagens gjenger gjør. Når det i dag først og fremst er innvandregjenger som løftes fram i nyhetsbildet og mediedebatter, er det andre verdier som står på spill. Medienes representasjoner tyder på at dagens gjenger framfor alt dramatiserer utfordringene og problemene ved et flerkulturelt samfunn.

Kilder

Følgende aviser er gjennomgått for november–desember 1950 og mars–mai 1951:

Aftenposten morgen og aften
Arbeiderbladet
Dagbladet
Morgenbladet
Verdens Gang (VG)
Billedbladet Aktuell

Følgende klipparkiver gjennomgått:

Aftenposten (1945–1963)
Dagbladet (1953–1963)

Noter

1. Debatten var både en mediedebatt og flere fagdebatter. Innenfor rammene av en artikkel vil det føre for langt å spore ulike fagdebatter, og jeg har i min framstilling valgt å legge vekt på mediedebatten.
2. Ungdomskriminaliteten var også lav i internasjonal målestokk. Den store økningen også i Norge kom først mot slutten av femtiårene.

Litteratur

Bjørnsen, Bjørn (1975). *Norge etter 1945*. J.W. Oslo: Cappelen.
Boëthius, Ulf (1993). Ungdomar, medier og moraliska paniker. I Johan Fornäs, Ulf Boëthius og Bo Reimer (red.): *Ungdomar i skilda sfärer*, 257–284. FUS-rapport nr 5. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

- Brochmann, Georg (1937). *Mennesket og maskinen. Øieblikksbilder av verden ved inngangen til en ny tidsalder*. Oslo: Aschehoug.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Davies, Andrew (1998). Street Gangs, crime and policing in Glasgow during the 1930s: The case of the Beehive Boys. *Social History*, 23(3): October 1998.
- Drotner, Kirsten (1999). *Unge, medier og modernitet – pejlinger i et foranderligt landskab*. Valby: Borgen/Medier.
- Ericsson, Kjersti (1997). *Drift og dyd. Kontrollen av jenter på femtitallet*. Oslo: Pax.
- Moore, Henrietta L. (1994). *A Passion for Difference. Essays in Anthropology and Gender*. Cambridge og Oxford: Polity Press.
- Myhre, Jan Eivind (1994). *Barndom i storbyen. Oppvekst i Oslo i velferdsstatens epoke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maartmann, Camilla (under utgivelse). Bare lek? Ja, men av den skal fremtidskrefter vokse! En undersøkelse av middelklasseungdoms fritid og fritidsaktiviteter i årene 1920 til 1930. I Ingrid Markussen og Kari Telste (red.): *Barndom, ungdom og oppvekst i Norge gjennom 1900-tallet*. [foreløpig tittel]
- Næss, Elisabeth (2000). *Raske penger og rykter om bråk: norske gutter forteller*. Oslo: KRÅD.
- Rose, Sonya O. (1999). Cultural Analysis and Moral Discourses: Episodes, Continuities, and Transformations. I Victoria E. Bonnell og Lynn Hunt (eds.): *Beyond the Cultural Turn. New Directions in the Study of Society and Culture*, 217–238. Berkeley, Los Angeles og London: University of California Press.
- Springhall, John (1998). *Youth, Popular Culture and Moral Panics. Penny gaffs to Gangsta-Rap 1830–1996*. London: Macmillan.
- Toolan, Michael J. (1988, 1995). *Narrative. A Critical Linguistic Introduction*. Routledge. London and New York
- Ustvedt, Yngvar (1979). *Velstand – og nye farer. «Det skjedde i Norge». Bind 2, 1952–61*. Oslo: Gyldendal.
- Vendt, Jo [Ola Bauer] (1976). *Graffiti*. Oslo: Gyldendal.
- Wyn, Johanna og Rob White (1997). *Rethinking youth*. London: Sage.

English Summary

Wild West in Oslo west. The Frogner gang in the news

At Easter 1951 the Frogner gang hit the headlines of the Oslo papers. The gang was one of several gangs responsible for car and weapon thefts. The sensation was great when it turned out that this particular gang mainly consisted of boys in their early teens from affluent homes in the western parts of Oslo. This article examines how the press, through news articles and debates, constructed narratives about youth, crime and leisure activities, gender and the good home. The narratives can be characterised as a moral panic with parallels to contemporary debates on gangs and crime. The narrative of the Frogner gang is discussed in relation to cultural norms and values in the historical context in which it operated, that is Norway in the post-war years. The gang represented other worries, challenges and problems than gangs of today, and became a symbol and symptom of what was wrong with young people and society at the time.